

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

ХАЛЛО В. Ф.

УДК 336.71

Халло В. Ф. Удосконалення законодавчої бази регулювання банківської конкуренції в Україні

У статті розглянуто зміст нормативно-правових актів, які визначають банківську конкуренцію, обґрунтовано роль законодавчої бази в розвитку економічної конкуренції в банківському секторі та у формуванні правових механізмів створення конкурентного середовища в банківському бізнесі в Україні. Висвітлено систему правового регулювання банківської конкуренції у зарубіжних країнах, здійснено критичний аналіз законодавства, що регулює конкуренцію на ринку банківських послуг в Україні, розглянуто правове регулювання конкуренції у банківській сфері на регіональних ринках, окреслено основні завдання з удосконалення банківського законодавства щодо регулювання банківської конкуренції.

Ключові слова: банківська конкуренція, законодавча база, державне регулювання конкуренції, удосконалення правового регулювання конкуренції.
Бібл.: 9.

Халло Віктор Федорович – здобувач, Львівська комерційна академія (вул. Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна)

УДК 336.71

Халло В. Ф. Усовершенствование законодательной базы регулирования банковской конкуренции в Украине

В статье рассмотрено содержание нормативно-правовых актов, определяющих банковскую конкуренцию, обоснована роль законодательной базы в развитии экономической конкуренции в банковском секторе и в формировании правовых механизмов создания конкурентной среды в банковском бизнесе в Украине. Отражена система правового регулирования банковской конкуренции в зарубежных странах, осуществлен критический анализ законодательства, регулирующего конкуренцию на рынке банковских услуг в Украине, рассмотрено правовое регулирование конкуренции в банковской сфере на региональных рынках, определены основные задания усовершенствования банковского законодательства относительно регулирования банковской конкуренции.

Ключевые слова: банковская конкуренция, законодательная база, государственное регулирование конкуренции, усовершенствование правового регулирования конкуренции.
Библ.: 9.

Халло Виктор Федорович – соискатель, Львовская коммерческая академия (ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, Украина)

UDC 336.71

Khallo V. F. Perfection of the Legislative Base of Regulation of the Banking Competition in Ukraine

The article considers contents of regulatory and legal acts that identify banking competition, substantiates the role of the legislative base in development of economic competition in the banking sector and in formation of legal mechanisms of creation of a competitive environment in the banking business in Ukraine. It shows the system of legal regulation of banking competition in foreign countries, conducts a critical analysis of the legislation that regulates competition in the market of banking services in Ukraine, considers legal regulation of competition in the banking sphere in the regional markets, and identifies main tasks of perfection of the banking legislation with respect to regulation of banking competition.

Key words: banking competition, legislative base, state regulation of competition, perfection of legal regulation of competition.
Bibl.: 9.

Khallo Viktor F. – Applicant, Lviv Academy of Commerce (vul. Tugan-Baranovskogo, 10, Lviv, 79005, Ukraine)

Сьогодні значна кількість публікацій з питань розвитку банківської системи стосується насамперед проблем регулювання банківської конкуренції та забезпечення на цій основі її конкурентоздатності. Актуальність дослідження цих питань пов'язана з проблемами загострення конкуренції на вітчизняному банківському ринку за умов законодавчого оформлення на ньому філій іноземних, входження України до СОТ, а також зважаючи на розвиток процесів євроінтеграції та глобалізації фінансових ринків. Підвищуючи конкуренцію в банківському секторі, держава стимулює банки до збільшення власного капіталу, підвищення його якості шляхом підвищення якості активів тощо.

Окремі аспекти загострення конкуренції у банківській сфері, без сумніву, перебувають у полі зору вітчизняних науковців і знайшли своє відображення в працях О. І. Барановського, І. О. Бланка, О. Д. Вовчак, Т. Д. Гірченко, В. І. Грушка, М. П. Денисенка, О. В. Дзюблюка, І. І. Д'яконової, Л. Г. Кльоби, М. А. Козоріз, А. В. Кузнецової, Б. Л. Луціва, А. М. Мороза, Т. С. Смовженко, С. К. Реверчука, А. А. Пересади, Л. О. Примостки, Н. М. Шелудько та ін. Водночас теоретична розробленість окремих аспектів щодо державного регулювання розвитку конкуренції у вітчизня-

ному банківському секторі в науковій економічній літературі є недостатньою. Зокрема, це стосується розробки ефективної нормативно-правової бази, яка закріплює правила діяльності банків на фінансовому ринку і таким чином має визначний вплив на конкуренцію. Важливим аспектом формування здорового конкурентного середовища у банківській сфері України, в якому могли б вести рівноправну і цивілізовану боротьбу усі банки, є необхідність державного регулювання та нагляду за цим процесом. Щоб сформувати конкуренцію між суб'єктами фінансового ринку, держава має протидіяти будь-яким проявам монополізму та недобросовісної конкуренції в банківській сфері та на фінансових ринках в цілому.

Мета статті – обґрунтування ролі законодавчої бази в розвитку економічної конкуренції у банківському секторі та формування правових механізмів створення конкурентного середовища у банківському бізнесі в Україні.

При створенні банківської системи перед Україною постала проблема розробки національного банківського законодавства. Сьогодні банківська система України функціонує на основі цілісної системи нормативно-правових актів, які визначають терміном «банківське законодавство». На нашу думку, банківське законодав-

ство регулює діяльність банків та інших кредитно-фінансових інститутів, а також їх відносини з клієнтами. Станом на 01.01.2013 р. в Україні зареєстровано 176 банків [1], які, здійснюючи свою діяльність, створюють конкурентне середовище в банківській сфері.

Щодо зарубіжних країн, то першими, хто створив систему правового регулювання конкуренції, були Сполучені Штати Америки. Антитрестівське законодавство функціонує в цій країні понад сто років, і навіть нині його найважливішими законодавчими актами є Закон Шермана (1890 р.), Закон Клейтона (1914 р.), Закон про Федеральну торгову комісію (1914 р.). Цими законами держава забороняє вести діяльність картелів, призупиняє окремі процеси злиття, перешкоджає діловій практиці, яку вважають неконкурентною. Водночас, дотримання конкурентного законодавства контролює не лише Антитрестівське управління в Департаменті юстиції, а й на рівні штатів – генеральні уповноважені. В Японії перший законодавчий акт про управління конкуренцією ухвалено ще в 1941 р., а єдиним органом, який регулює це питання, є Комісія із справедливих угод. У Німеччині закон про регулювання конкуренції було прийнято у 1957 р., при одночасному створенні Федерального картельного відомства, яке повною мірою відповідає за ведення конкурентної політики різними групами суб'єктів економічної діяльності, у тому числі і банками. У Німеччині досить доцільним, на нашу думку, є застосування такого виду санкцій за порушення конкурентного законодавства, як інформація в засобах масової інформації про факт здійснення банком протиправних дій. У Бельгії є низка органів, які захищають конкуренцію – Служба, рада і комісія з питань конкуренції.

У вітчизняному законодавстві конкуренцію на ринку банківських послуг регулюють такі нормативно-правові акти, як: Закон України «Про захист економічної конкуренції» [2], Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3], «Закон України про Антимонопольний комітет України» [4], Закон України «Про банки і банківську діяльність» [5], Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затверджена розпорядженням Антимонопольного комітету України від 5 березня 2002 р. [6] та інші.

У жодному з вищенаведених законодавчих актів не дається визначення поняття банківської конкуренції. У Законі України «Про захист економічної конкуренції» йдеться насамперед про економічну конкуренцію загалом. Цілком зрозуміло, що такий загальний підхід до тлумачення економічної конкуренції не може враховувати специфіку ведення банківської діяльності.

Лише у ст. 53 Закону України «Про банки і банківську діяльність» згадується про конкуренцію в банківській сфері, згідно з якою банкам забороняється укладати договори з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання кредитів, інших банківських послуг, встановлення процентних ставок нижче собівартості банківських послуг у цьому банку. Банку забороняється вчиняти будь-які банківські дії щодо впровадження у своїй практиці недобросовісної конкуренції [5]. Ця

стаття не передбачає, що учасниками конкуренції на ринку банківських послуг є й інші фінансово-кредитні установи, разом з якими банки можуть вдаватися до недобросовісної конкуренції.

У банківській системі України поряд з комерційними банками діють державні банки, які отримують суттєву підтримку та привілеї з боку держави. З огляду на це необхідно внести в чинне законодавство чи передбачити в інших нормативно-правових актах поправку, яка б чітко окреслювала нерівноправну конкуренцію за умов отримання конкурентних переваг за рахунок використання бюджетних чи інших джерел неринкового походження. З метою підтримання однакових умов конкуренції в банківській системі України необхідно внести зміни в Закон України «Про банки і банківську діяльність», які б передбачали доступ банків до бюджетних чи інших державних фінансових ресурсів на конкурсній основі [5].

Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» визначено, що недобросовісною конкуренцією є будь-які дії в конкуренції, що суперечать правилам, торговельним та іншим чесним звичаям у підприємстві, а саме:

- ✦ неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання (підприємця); неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду; порівняльна реклама;
- ✦ створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції; дискредитація суб'єкта господарювання; купівля-продаж, виконання робіт, надання послуг з примусовим асортиментом; схиляння до бойкоту суб'єкта господарювання; схиляння постачальника до дискримінації покупця (замовника), схиляння суб'єкта господарювання до розірвання договору з конкурентом; підкуп працівника постачальника; підкуп працівника покупця (замовника); досягнення правомірних переваг у конкуренції;
- ✦ неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [3].

На практиці застосування цього закону викликає певні труднощі: закон вказує на види і зміст відповідальності, але не визначено умов, за яких вона настає; зміст окремих правопорушень та їх регулювання мають загальний характер; низький рівень правової обізнаності щодо можливого застосування законодавства до недобросовісних дій конкурента.

Також, на нашу думку, у даний Закон необхідно внести поправки, які б стосувалися безпосередньо конкуренції на фінансовому ринку, оскільки фінансова послуга не є схожою до традиційної. За своєю сутністю всі фінансові послуги є однаковими, тільки з різною собівартістю та часто доповнені суміжною послугою.

Закон України «Про захист економічної конкуренції» є одним із основних нормативно-правових актів, які формують вітчизняне конкурентоспроможне законо-

давство. У цьому законі виділено конкуренцію в банківській системі окремо від конкуренції на інших економічних ринках лише в питанні про концентрацію суб'єктів господарювання. Так, у пункті 3 статті 24 говориться: «Якщо учасниками концентрації виступають комерційні банки, для розрахунку вартості активів та обсягів реалізації використовується десята частина вартості активів комерційного банку» [2]. Цей закон визначає також правові засади підтримки та захисту конкуренції, встановлює перелік дій, які є антиконкурентними та вводить нові правові норми стосовно відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Прийняття закону усунуло також суттєві прогалини в правилах вітчизняної конкуренції, але існує ще безліч проблем, які необхідно усунути.

У Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у ст. 17 записано, що «будь-які фінансові установи повинні здійснювати свою діяльність з урахуванням вимог антимонопольного законодавства та законодавства про захист від недобросовісної конкуренції» [7].

Отже, в українському законодавстві питанням конкуренції на ринку банківських послуг приділено зовсім мало уваги. І при розгляді питань щодо порушення принципів конкуренції в банківському секторі регулюючі органи користуються принципами, що розроблені узагальнено для усіх ринків. Такий підхід, на нашу думку, є не зовсім правильним, оскільки фінансовий ринок, і зокрема, ринок банківських послуг має свої особливості, котрі варто було б враховувати при розгляді питань конкуренції на цьому ринку.

Недостатньо уваги у чинному законодавстві приділено неправомірному збиранню, розголошенню та використанню банківської таємниці, яка суттєво відрізняється від комерційної та потребує більшого захисту з боку контролюючих органів. Однак тільки підтримкою з боку цих органів не обійтись. Найчастіше відтік інформації відбувається з вини працівників банку. Нерідко саме керівництво провокує крадіжку конфіденційної інформації, нехтуючи елементарними заходами безпеки. Передусім в банку необхідно підготувати нормативну базу для надання інформації статусу конфіденційної. Для цього треба скласти перелік відомостей, що є комерційною таємницею, та внутрішні положення про комерційну таємницю. Окремими наказами необхідно регламентувати доступ до закритої інформації і встановити перелік осіб, що мають право на ознайомлення з нею.

Важливим є правове регулювання конкуренції у банківській сфері на регіональних ринках. Як правило, у віддалених регіонах можливість здійснювати банківську діяльність мають тільки великі системні банки, бо, маючи широко розгалужену мережу філій та відділень та достатньо капіталу для придбання чи оренди приміщень, вони успішно надають різноманітні банківські послуги. Водночас на регіональних ринках банківську діяльність здійснюють і невеликі банки. Здебільшого вони створені для обслуговування фінансово-промислових груп, які функціонують в регіоні, однак теж прагнуть бути лідерами. Не маючи фінансових можливостей роз-

ширити географію своєї присутності, вони різноманітними методами намагаються закріпити свої позиції на місцевих ринках банківських послуг. У такому випадку підтримка малих банків у конкурентній боротьбі потребує окремого відображення у законодавстві. Витіснення невеликих банків з регіональних ринків веде до значної монополізації останніх з усіма можливими наслідками, що стане перешкодою для подальшого успішного розвитку банківської системи, бо в сукупності малі банки демонополізують банківський ринок у цілому.

Значні перешкоди розвитку конкурентного середовища на регіональних ринках може створювати їхня непрозорість. Адже дані балансів регіональних банків доступні, а щодо балансів філій великих банків цього сказати не можна. Це ставить конкурентів на регіональних ринках у нерівне становище. Необхідна розробка комплексу заходів щодо поліпшення інформаційного забезпечення і підвищення відкритості діяльності банків.

Вдосконалюючи нормативно-правову базу щодо регулювання банківської конкуренції, можна сформулювати два основні завдання: створення сприятливих умов для мобілізації заощаджень та розвитку приватного бізнесу та забезпечення добросовісної конкуренції на ринку банківських послуг. Це впливає з того, що, по-перше, система банківського регулювання не сприяє створенню необхідних умов для розвитку добросовісної конкуренції, оскільки більшою мірою вона зорієнтована на дотримання банками норм банківського законодавства, а не на оцінку і регулювання банківських ризиків; по-друге, не має достатніх стимулів і умов для формування сучасних банківських продуктів, які б слугували розвитку реального сектору економіки.

Діяльність Антимонопольного комітету України, що ґрунтується на ст. 42 Конституції України та системі нормативно-правових актів, які становлять конкурентне законодавство, є одним із основних інструментів реалізації конкурентної політики держави [8]. Головною метою діяльності Антимонопольного комітету, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», є забезпечення державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності, у тому числі й сфері діяльності банків.

За останні роки Антимонопольний комітет України зупинив низку порушень конкурентного законодавства у банківському середовищі, що мало суттєвий позитивний ефект як для розвитку банківської системи, так і для української економіки загалом.

Потрібно зазначити, що важливу роль у забезпеченні виконання антимонопольними органами покладених на них завдань мають рішення судів. Органи антимонопольного комітету можуть визначити будь-який банк, що займає монополічне становище на певному ринку банківських послуг на підставі норм Законів України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції України» та Методики визначення антимонопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку. При цьому право визначення товарних і географічних меж ринку надано виключно органам Антимонопольного комітету,

а не суб'єктам господарювання чи судам. У разі зловживання банком своїм монопольним становищем або вчинення інших порушень конкурентного законодавства його буде притягнуто до передбаченої законом відповідальності.

Вагому роль у регулюванні конкуренції у всьому світі відіграють галузеві асоціації, об'єднання та спілки. Сама діяльність таких органів сприяє тому, що конкуренція переводиться із сфери суперництва та змагання у сферу співробітництва. Таким органом в Україні у банківській сфері є Асоціація українських банків (АУБ), серед основних завдань якої є сприяння реалізації положень антимонопольного законодавства у сфері банківської діяльності.

Значний вплив на рівень банківської конкуренції в Україні мають іноземні банки. Наприклад, дозвіл на відкриття іноземним банкам на території України власних філій. Ця норма законодавства повинна мати такі позитивні наслідки для банківської системи України, як підвищення рівня обслуговування в банківській системі, скорочення строків операцій, розширення спектра послуг і вдосконалення технології їх надання, збільшення обсягів кредитування, стимулювання через розвиток конкуренції, зміцнення української банківської системи за рахунок реструктуризації та концентрації капіталу [9].

Допуск на вітчизняний ринок філій іноземних банків може мати і негативні наслідки, внаслідок удосконалення нагляду за фінансовими операціями таких установ. Створення дієвого механізму їх контролю є ще одним завданням з удосконалення банківського законодавства.

Вагомий вплив на регулювання конкурентних відносин повинна мати Верховна Рада, яка, приймаючи закони, постанови та інші нормативні акти, у межах своєї компетенції повинна контролювати вкладені в них положення про регулювання конкуренції. На неї покладено важливу роль у визначенні засад конкурентної політики та розробці і прийнятті державних програм розвитку конкуренції. Тих самих дій для розробки ефективного конкурентного законодавства має дотримуватися і Президент України, Кабінет Міністрів, який не має безпосередніх повноважень щодо проведення конкурентної політики, повинен дотримуватись вимог конкурентного законодавства в ході здійснення внутрішньої політики держави.

ВИСНОВКИ

Отже, в Україні в законодавчих актах недостатньо висвітлено питання регулювання конкуренції на ринку банківських послуг. Усі спірні ситуації вирішуються на загальних засадах з іншими ринками. Хоча ринок банківських послуг є достатньо специфічним і в багатьох аспектах відрізняється від ринків інших товарів і послуг.

Для усунення цих недоліків існує декілька можливих напрямів. Першим є створення законодавчого акту, який би регламентував питання конкуренції на банківському ринку. Другим напрямом є більш детальний розгляд функціонування конкурентних відносин на ринку банківських послуг і більш детальна характеристика банківської конкуренції в уже чинних законах. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 2. – С. 50.
2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01. 2001 р. № 2210-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
3. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
4. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
6. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку: затверджена розпорядженням Антимонопольного комітету України від 5 березня 2002 р. та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
7. Закон України «Про фінансові ринки та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
8. Мельниченко О. Питання захисту конкуренції у сфері банківської діяльності / О. Мельниченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua>
9. Тігіпко С. Л. Державне регулювання банківської конкуренції: проблеми теорії та практики / С. Л. Тігіпко // Національний банк України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua>

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Університету банківської справи Національного банку України **Вовчак О. Д.**